

מעדני שבת

פרשת מטות-מסעי תשפ"ג

גליון שנה

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

חתיכה נעשה נבילה

אופנים שאין חנ"ן

באופן שנבלע בליעת איסור תוך חתיכה של היתר נאסר כל החתיכה כולה. הרמ"א כתב י"א שאם נתערב איסור לח בהיתר לח אין דין חנ"ן, ואם אח"כ נתערב הכל בהיתר אחר אין צריכים רק ששים נגד האיסור שנפל. ויש לסמוך על זה בשאר איסורים לצורך הפסד גדול אבל לא בב"ח.

באופן שנתערב יבש ביבש לא אמרינן בשום איסור חנ"ן. כלי חדש שעדיין אין בו בליעות הנאסר מבליעת איסור לא אמרינן ביה חנ"ן לאסור את דופני הקדירה עצמה ולכן לא בעינן ס' רק נגד האיסור שבלע.

הרמ"א (צ"ט ה') כתב שדוקא לאחר שנודע התערבות אמרינן חנ"ן אבל קודם שנודע אין דין חנ"ן. והש"ך חולק. תוס' (חולין צ"ו:) מקשים אמאי דבר שנאסר כדי קליפה אין אותו כדי קליפה חוזר ואוסר מה שאצלו עד שיאסר הכל, ומכח זה מוכיח תוס' דלא אמרינן חנ"ן אלא במקום שהאיסור מתפשט בכל החתיכה ויכול לפשוט יותר אבל כאן כיון שהאיסור אינו יכול להתפשט יותר מכדי קליפה ממילא גם הנאסר אינו אוסר יותר.

בט"ז (ק"ה י"ג) מבואר שגם בב"ח הדין כן שאין הבשר אוסר מקום שאין אפשרות לחלב שבו לפלוט לשם. הש"ך (ס"ק י"ז) חולק מכיון שהבשר נעשה כגופו של איסור.

השו"ע (ק"ה י"ד) כתב מלח הבלוע מדם ונתנוהו בקדרה אם יש ס' כנגד המלח מותר ואעפ"י שהמלח עדיין נותן טעם בקדרה, מאחר שאין המלח אוסר מחמת עצמו אלא מחמת דם שבתוכו, ואין הנאסר אוסר יותר מן האוסרו.

וכן כותב הרמ"א (קל"ד י"ב) בשמים הבלועים מדין נסך ונתנם לתבשיל מספיק שיש ס' נגד יין הבלוע בהן אע"ג דהבשמים לטעמא עבידי. ואם היין שבהן הוי לפגם בתבשיל אפילו ס' אינו צריך. הפמ"ג (ק"ג ש"ד ו') תמה על הדין השני כי אין לומר בזה דאין הנאסר חמור יותר מהאוסר וכיון שהיין גופא אין אוסר בפחות מששים כשנותן טעם לפגם הוא הדין בשמים, כי הרי כתבנו שאם בישראל מים בקדירה הרי הוא נעשה בת יומא כי המים נאסר מדין חנ"ן אע"ג שהאוסר הוא כבר אינו בן יומא ופוגם.

תוס' (חולין צ"ו:) כתבו בשם יראים דלא אמרינן חנ"ן במקצת חתיכה אלא בכל החתיכה. והיראים (סי' מ"ח) מפרש כי הטעם שאמרו חז"ל חנ"ן הוא משום שנקרא שם איסור על החתיכה ונקראת חתיכת איסור כחתיכת נבלה, ואם היינו אומרים שלא לשער בכולה היה בא לידי קלקול שאף בנבילה גמורה לא ישער בכולהו, שמאחר שנקרא עליו שם איסור אתי לאחלופי בחתיכת נבילה הלכך אמרו לשער בכולה, וחתיכה דלא נבלעה כולה מהאיסור לא נקרא שם איסור על כל החתיכה שעדיין שם היתר עליה ולא אתי לאיחלופי בחתיכה נבלה.

הטור (סי' צ"ב) כתב בשם ר"ת שהדין חנ"ן הוא דוקא כשנאסר בנותן טעם שלא היה בהיתר ששים לבטל האיסור שנבלע בו אבל הנאסר במשהו לא נעשית כולה נבלה. ומכח זה כותב הט"ז שם (ס"ק ט"ז) שבאיסור משהו כגון חמץ בפסח ויין נסך כל שנאסר תחילה במשהו אינו אוסר אח"כ אם נפל לאחרים ויש ס' כנגדו כי תרי משהו לא אמרינן. הנקודת הכסף שם חולק.

כתיב (לא, כג) 'וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים'. תוס' (חולין ק'): מביאים מחל' אם יש דין חתיכה נעשה נבילה חנ"ן- גם בשאר איסורים או רק בבשר בחלב, ומביאים ראיה לשיטת רבינו אפרים שחנ"ן הוא רק בבשר בחלב ממה שצוה הכתוב להגעיל כלי מדין דהשתא יורה גדולה שאי אפשר להגעיל בתוך כלי אחר היכי משתריא הא אין במים ס' לבטל האיסור ואי שיחזור ומגעילה בשניה והלא המים הראשונים נעשו נבלה וחוזרין ואוסרין ואי לא משערין אלא באיסור עצמו ניחא. ולפי השיטות דס"ל שיש חנ"ן גם בשאר איסורים איכא למימר דלא אמרה תורה להגעיל אלא כלים קטנים בתוך כלי גדול שיהיה במים ששים כדי לבטל האיסור.

השו"ע (יו"ד צ"ב ד') פוסק שחנ"ן הוא רק בב"ח, והרמ"א פוסק שהוא גם בשאר איסורים. הש"ך (ס"ק י"ב) כתב שגם לפי הרמ"א שיש חנ"ן בשאר איסורים הוא רק מדרבנן ודוקא בב"ח הוא מן התורה. רעק"א שם מצייין שמתוס' משמע שגם בשאר איסורים הוא מן התורה. המקור לדין חנ"ן הוא בבשר בחלב דאיתא בגמ' (חולין ק"ח.) טיפת חלב שנפלה על החתיכת בשר אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה אסור, אמר רב כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה נעשית נבלה ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה.

הר"ן מפרש וכ"ה בלבוש שרבנן גזרו בשאר איסורין משום בשר בחלב שהוא דאורייתא.

הרמב"ן כתב בשם ראב"ד טעם אחר דכיון שאותה חתיכה עצמו שנבלע בו בליעת איסור ודאי אסורה לעולם לכן חששו שאם אתה אומר שהחתיכה מסייע לבטל אף אתה תאמר שחתיכה עצמה מותרת, ולכן גזרו שחתיכה עצמה נעשית נבלה וצריך ששים כנגדה, וממילא ידעו שחתיכה עצמה אסורה כדין חתיכות נבילה.

השו"ע (ק"ג ז') כתב קדרה שהיא בלועה מבשר וחלב וקודם שעבר לילה אחת הוחמו בה מים, חשיבה בת יומא עד שתשהה מעת לעת משעה שהוחמו בה המים. הרמ"א מוסיף וה"ה בכל האיסורים לפי מאי דקי"ל בכל האיסורים חנ"ן. ובמקום הפסד יש להתיר בכה"ג בשאר איסורים בכל ענין רק שיהיה מעת לעת מזמן בישול האיסור. מבואר בשו"ע שמים הנאסר מכח בשר בחלב יש בו דין חנ"ן, הש"ך שם מפקפק וכתב שזה דומה לשאר איסורים.

השו"ע (ק"א) כתב אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד אלא באיסור מחמת עצמה כגון נבלה ובשר בחלב אבל אם נאסרה מחמת שקבלה טעם מאיסור אפי' למי שסובר חנ"ן אין לה דין חתיכה הראויה להתכבד.

הדין חנ"ן בשאר איסורים אינו שההיתר נהפך לאיסור אלא הוא דין בשיעור ביטל שצריך שיעור נגד כל החתיכה.

באיסור דרבנן

הט"ז (צ" סק"ד) כתב דלהרמב"ם לא אמרינן בבשר בחלב שהוא מדרבנן חנ"ן ולפי הרשב"א יש דין חנ"ן גם בב"ח דרבנן, והרמ"א פוסק כרשב"א, ונמצא לדין דקי"ל שיש חנ"ן גם בשאר איסורים הוא אפי' באיסור דרבנן.

הפמ"ג (יו"ד מ"ז צב ס"ק י"א) כתב שהפרי חדש היקל באיסור דרבנן דלא אמרינן חנ"ן, וחלילה לסמוך עליו.

כתיב (לא, ב) 'נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל עמך', האפריון מדקדק דהוה ליה לומר ואחר עם ו'.

ומפרש דעיקר צורך הנקמה היתה על מה שהחטיאו את ישראל והביאום לידי ע"ז בפעור, ויש מקום לחוש פן גם בזמן אחר יעמוד איזה אומה רעה להכשילם בע"ז, לכך צוה ה' לנקום נקמה במדין למען ישמעו עמים ויראו מלעשות עוד כדבר הרע הזה לישראל. וידוע כי אם משה היה נכנס לארץ ישראל היה מבטל יצר הרע דע"ז, וא"כ לא היה נחוץ כ"כ לקחת נקמה מאת המדינים, וז"ש נקום וגו' אחר תאסף אל עמך, כלומר מאחר שנגזרה הגזרה שאתה תאסף אל עמך ולא תבוא לארץ ישראל וישאר יצר הרע דע"ז, לכן נחוץ הדבר לנקום נקמת בני ישראל מאת המדינים.

כתיב (לא, נ) 'ונקרב את קרבן ה' וקשה היה לו לומר 'ונקרב קרבן לה'.

המשך חכמה מפרש שהם אמרו שאנו רואים אשר אין זה מדרך הטבע כלל והוא בהשגחה מופלגת מאת השי"ת לכן נקרב את קרבן ה', רצונם לומר שלא הקרבנו משלנו רק משל ה' אשר נתן לנו ואנחנו מקריבים 'קרבן ה' שהוא שלו טרם שהקרבנוהו ואנן משולחן גבוה קא זכינן, וכדכתיב (דברי הימים א כט, יד) 'ומידך נתננו לך'.

ולזה כוון גם הכתוב בפרשת קרח (יח, כו) 'והרימותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר', פירוש שאין זה תרומה משלכם, רק משל ה' אשר על פי ציווי תורתו תקחו מאת בני ישראל, אחרי אשר הם יגעו, חרשו, קצרו, טחנו, דשו וכו', ואתם באים ולוקחים בכח מצות ה' וא"כ הוא 'תרומת ה' שהוא שלו קודם שתפרישו, ולכן לא אמר 'תרומה לה'.

כתיב (לה, לג) 'ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה כי הדם הוא יחניף את הארץ'. יש לעיין פירוש חניפה.

בספר דרש משה מבאר שיש חילוק גדול בין איסור רציחה שיש לכלל ישראל לאיסור רציחה הנוהג אצל הגוים, כי מה שכל האומות אוסרים רציחה הוא מצד ישוב העולם, ולכן אם נדמה להם שחברו מקלקל ישוב העולם מותר להם להרגו, וכן לא מקפידים על חיי של אדם זקן דכיון שאין צורך בו לצורך ישוב הארץ ממילא אין איסור להרגו, משא"כ איסור רציחה של התורה הוא מצד חשיבות האדם ולכן אפי' כשאין צורך בו לישוב העולם ואף שוטה ואף חיי שעה אסור להרגו. נמצא ההורג חבירו מחמת שלפי דעתו הוא מקלקל ישוב העולם הוא מחניף לארץ, שלפי דעתו האדם הוא טפל לארץ ולא כהאמת שהארץ טפל לאדם.

כתיב (לו, ה) 'כן מטה בני יוסף דוברים וגו' ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה וגו' ולא תסוב נחלה ממטה אל מטה אחר'. התפארת שלמה תמה על כפילת הדברים בפסוקים ולא תסוב כו'. עוד שבפסוק הראשון לא נאמר אל מטה אחר ובפסוק השני נאמר למטה אחר.

ומפרש שצריך כל איש להשתוקק בכל לבבו על א"י וקדושתה כדכתיב 'שאלו שלום ירושלים ציון דורש אין לה' מכלל דבעי דרישה, והתשוקה מועלת בעצמה להביא הגאולה העתידה, והיינו כשישים האדם על לבו מה דכתיב 'לא תסוב נחלה ממטה למטה' כי הקפידה התורה שלא תסוב נחלה ממטה למטה אחר אעפ"י שכל השבטים קדושים ומה חילוק בין זה לזה, מל"ש בזמן הזה שצריך לקרוע לבב איש לצעוק אל הקב"ה לעורר רחמים על הארץ ועל קיבוץ גליות לתוכה.

וכמו דמצינו זה בבני יוסף שמכח תשוקתם לא"י עד שהרע בעיניהם שתסוב נחלה נצטוו מה' לא תסוב נחלה ממטה למטה, ואם לא היה תשוקתם כל כך לא היה הציווי כזה. ובאמת אח"כ אבדו אותו החשק לכך אח"כ הותרו השבטים לבא זה בזה שלא נצטוו לא תסוב נחלה רק לאותו הדור לבד, כמו כן אם תגבר התשוקה בליבנו אל הארץ ובנין בית המקדש הלא חיש מהר יבא.

ומעתה מובן מה דכתיב פעמים, כי מענין הסבת נחלה משבט אל שבט אחר נוכל להבין להקפיד על הסבת נחלה ביד האחרים שהם הגוים היושבים עליה בעוה"ר, וצריך להתעורר בתשוקה להמשיך הדין הזה להתקיים 'לא תסוב נחלה למטה אחר' ואחר הכוונה הגוים.